

Bhagíratha se napoti do morja in skozi morje v podzemeljski svet; tudi Ganga mu sledi in še zdaj tam očišča vse pradede v pepel izpremenjene, in glej — Sagaridi se izpremené v bogove in gredó v nebesa.

Nató ogovori Brahma Bhagíratha: „Rešeni so prišli Sagaridovci v nebesa; dokler bo na svetu morje, naj prebivajo kot bogovi v nebesih, in Ganga bodi tvoja prvorojena hčERICA; ti pa daruj pradedom vodno daritev in izpolni svojo obljubo in bodi blagoslovljen, jaz pa se vracam v nebeške višave.“

Bhagíratha pa opravi po šegi daritev, vrne se v svoje kraljestvo in živel je spoštovan in ljubljen od svojega naroda mirno in srečno še mnogo let.

Kako so stari narodi mrtve pokopavali.

Spisal *Fr. Wiesthaler.*

(Dalje.)

Kakor pri Perzijanih izvirajo tudi pri Egipčanih vse pogrebne svečanosti iz verskih nazorov. Po Herodotovem poročilu sta Osiris in Isis edini božanstvi, kateri Egipčanje vsesplošno časté. Po njihovem mythu sta ona ob enem mož in žena, brat in sestra, práv za prav pa le poosebljene prirodne prikazni. Isis je zemlja, vse oživljajoča mati, Osiris pa oplodivna, na zemljo delujoča moč solnčna. Solnce je izvor in symbol vsega žitja. Kakor so vsa bitja v prirodi vednemu izpreminjanju podvržena: zdaj se narodé, potém poginejo in iz njihovega pogina izcimi se zopet novo življenje, takó so si mislili Egipčanje tudi to božanstvo v neprestanem prehajanji od žitja do smrti in narobe. Kres in solnčni zahod sta Egipčanom čas, v katerem se Osiris v podzemelje podaje, in kedar blagotvorna moč Nilova peša, dozdeva se jim, da je izginolo ono bitje, ki zemljo rodoviti. Solnce se pokaže vsako jutro, Nilov natok pa vsako poletje; isto tako pa jim vedno umirajoči bog ob enem tudi vedno živi in se vedno povrača. S tem mnenjem o prirodi pa se popolnem ujema egipčansko verstvo o osodi človeške po smrti. Kakor biva Osiris pol leta na površji in pol leta v globočini zemeljskej, iz ktere stopi potém novorojen zopet na svet, tako je i človeku usojeno, prehoditi z bogom podzemelje, da se potém prerodi in z Osiridom vred zopet novo žitje začinja. V smrtnej deželi je Osiris vladar in sodnik mrtvih, ktere pravično po njihovih dejanjih v življenji sodi. Obdan od 42 sodnikov pretehtuje dejanja; v eno tehtnico devlje grehe, v drugo nojevo pero, symbol pravičnosti; pri prvi stojí šakaloglavi Anubis, grobni čuvaj, lot drži kraguljeglavi Horos (vsevidno solnce), in božji zapisnikar ibisoglavi Thot

zapisuje izid sodbe. Blagor onim, ktere je sodnik za pravične spoznal! Radostni se kopljejo v večnih vrelih in trgajo sadje nebeških dreves. Veliki bog se pogovarja z njimi, svit njegovega solnea je obseva, v barki večne luči se vozijo in udeležujejo božjega potovanja. A gorjé zlobnim, ktere je pravični sodnik obsodil! Njihov delež so vse grozovitosti, kar si jih more fantasija le domisliti. Oni ne vidijo Osiridove luči, ne slišijo glasú njegovega; brez glave tavajo okrog ali pa se obešeni za noge pražijo in pekó. — A taka mišljava je prežalostna in malo tolažilna za ubogega grešnika. Tedaj si jo je Egipčan še s temi dostavki popravil: Komur se prvič ni posrečilo ugoditi strogemu sodniku, temu se odloči nova doba življenja, da popravi, kar je v prvi zamudil. To pa se more zgoditi, če preide duša, ki je neumrljiva, akopram je teló strohnelo, v drugo, ravno rojeno teló. Prehodivši trupla vseh vodnih, zračnih in zemskih bitij preseli se zopet v telo novorojenega človeka in pride očiščena drugič pred sodbo božjo. Tako potovanje izvrši se v 3000 letih.

To vero v preduševanje (= preseljevanje duš) izumili so tedaj Egipčanje in od njih prešla je potém tudi k drugim narodom. Kraj, kjer bivajo duše umrlih, imenujejo Amenthes — jemalec in dajalec, ker sprejema duše, pa je zopet svetu vrača, ako niso očiščene. Stanovališča svoja zovejo le „ostaje“, češ da se imajo le kratek čas v njih muditi, grobove mrtvih pa „večne hrame“, ker imajo na vekov veke hraniti teló; kajti od ohranjenja trupla zavisno je stanje duše onstran groba. Radi tega so egipčanske hiše tako priproste, grobovi pa tako veličastno in trdno zidani, da se jih je mnogo (vzlasti kraljevih) ohranilo do današnjega dne, tedaj kakih 5000 let. To so one pyramide, ktere so že stari med svetovne čudeže šteli. Pyramide niso nič drugega, nego umetno nasipani grobovi. Blizu mesta Kaira jih je, kakor rečeno, še dandanes mnogo. Največje tri so pyramide kraljev, koje Herodot imenuje Cheops, Chephren in Mykerinos, na napisih pa se beró imena; Kufu, Chafra in Menkera. Kakor grobe skušali so Egipčanje tudi mrtva trupla zobu trohljivosti odtegnoti in ne brez uspeha; kajti kot mumije vzbujajo ona še dandanes pozornost učenih in občudovanje neučenih ljudij.

Mrtvaški običaji egipčanski so blizu ti le:

Kakor hitro umre kak Egipčan, pospô si sorodniki in sorodnice glavo z zemljo, včasih si celó ves obraz z blatom ali ilovico namažejo, pusté mrtveca v hiši, tavajo jokaje z razgaljenimi prsimi in visoko podpasani po mestu, bičajo se, ne pijejo vina, jedó le navadne jedi, ne nosijo belih oblek in se ne kopljejo. Nató oddajo truplo, da se mazili. S tem poslom, ki prehaja od očeta na sina, bavi se posebna vrsta ljudij. Kakor ima pri nas „entreprise de pompes funebres“ (pogrebni ustav) več razredov, tako nahajamo tudi v Egiptu tri vrste maziljenja. Sorodnikom pokaže mazilec tri lesene uzorke, ki so natančne kopije prej umrlih znanih ljudij,

tako da se lahko odločijo za oni mazilni razred, ktereга uzorek jim najbolj ugaja. Maziljenje po prvem razredu stane talent (kakih 1500 tolarjev = 2150 gld.) in se takó-le vrši: Truplo se položi na zemljo in najprej zaznamo tako zvani pisar na enej trebušnej strani ob ledovji, kolika odprtina se ima napraviti. Ko je rezalec z ostrim etiopskim kamenom toliko mesa prerezal, kolikor je postavno določeno, spusti se v beg, vsi pričujoči pa za njim, češ pregreha telesne oskrumbe naj pride nad njegovo glavo: kajti silno érté vsakega, ki poškoduje na kateri koli način kakega mrtveca. Nasproti pa imajo mazilce zeló v čislih; oni občujejo s svečeniki in prost jim je vstop v vsako svetišče. — Ko so z nakrivljenim železom možgane skozi nosnice potegnoli in na njihovo mesto kemične tvarine vlili, izpraznijo iz prerezanega trebuha drobje, splaknejo je s foiniškim vinom ali palmovcem in na zadnje še z zmetimi kadili, položé je v posebno posodo (vsaj pri imenitnejših ljudeh) in eden mazilcev položi svojo roko ná-nje ter moli k solneu obrnen v imenu mrtveca sledečo molitev: „O šolnce, naš gospod, in vsi bogovi, ki podajete človeštvu življenje, sprejmite me in dovolite mi stopiti v bivališča večnih bogov! Kajti ves čas svojega bivanja na svetu častil sem pobožno božanstva, ktera so me učili moji stariši častiti. Tudi nisem nikogar ubil, niti oropal, niti mu sploh kaj žalega storil; če sem se pa kaj v svojem življenji pregrešil s tem, da sem kaj prepovedanega jedel ali pil, storil nisem tega greha jaz, ampak tó, kar je v tem zaboji (= posodi).“ Z zadnjimi besedami méní govornik drobje, ktero se na to v reko vrže. Zdaj še le je truplo očiščeno. Trebušno votlino napolnijo s čisto, zmeto miro, kasijo in drugimi dišečimi tvarinami (izvzemši kadilo) in zašijejo odprtino. Potém osolé truplo z natronom in je hranijo k večjemu 70 dnij. Nató je operó, s povoji povijejo in z gumijem prevlečejo ter tako sorodnikom izročé.

Maziljenje po drugem razredu stane le 20 min (= 744 gld.) in se takó-le vrši: Štakalico napolnijo s smolo iz cedre dobljeno ter z njo izdrskljajo od zadaj trebušno votlino, ne da bi jo prerezali ali na kak način izpraznili; ko je končnik že napolnjen, zamašé ga in zašijejo. Potém mazilijo truplo postavno določenih 70 dnij; zadnji dan izpusté iz končnika ono smolo, ktere učinek je tako izdaten, da se z nje tudi vsa trebušna vsebina s skrčnim drobjem vred izlije, natron pa sesuši meso, takó da je vsega človeka le kost in koža. V tej obliki sprejmó sorodniki svojega mrtveca.

Po tretjem razredu mazilijo se le ubožni ljudje na ta način: Mazilci presiknejo z nekim mečilom trebušno votlino, mazilijo truplo predpisanih 70 dnij in je potém sorodnikom izročé.

Soprog imenitnih mož in sploh ljudij posebne lepote Egipčanje ne izročajo mazilcem takoj, ampak še le 3—4 dni po smrti, da bi jih telesno

ne oskrnili, kar se je bilo neki že zgodilo. — Kogar je kak krokodil smrtno ranil ali reka Nil odplavila, tega se ne sme nihče, niti sorodnik, niti prijatelj dotakniti, ampak maziljenega slovesno pokopljejo — v svetih shrambah sami Nilovi svečeniki, ki veljajo za nadčloveška bitja.

Ko je truplo maziljeno, naznani družina umrlega sorodnikom, prijateljem in 40 mrtvaškim sodnikom dan pogreba s kratkimi besedami: „I. I. se hoče čez jezero peljati“. Nató se zberó sodniki onkraj kakega jezera in se v polkrogu postavijo na navlašč za to pripravljeni oder. Privede se čoln, kterega so v ta namen posebni ljudje stesali; v čolnu sedi brodnik. Predno se truplo v čoln posadi, dovoljeno je po postavi vsakemu Egipčanu, oglasiti se s tožbo zoper mrtveca, ako je slabo živel. Če more tožnik to dokazati, obsodijo sodniki mrtveca, da ne postane deležen pogrebnih častij; ako se pa izkaže, da je tožnik le obrekoval, zadene njega huda kazen. V zadnjem slučaju ali pa če se noben tožnik ne oglasi, odložé sorodniki takoj žalovalno obleko in govoré mrtvem u hvalni govor, v kojem podajajo občeren njegov životopis, naštevajo vse dobre lastnosti njegove ter konečno bogove prosijo, naj ga v družbo izveličanih sprejmó. K temu kliče zbrano ljudstvo „hussah“ in blagruje mrtveca, češ da bo zdaj živel med srečnimi v podzemelji. Taki, ki imajo lastna pokopališča, položé truplo v zató narejene shrambe, kdor jih pa nima naredi si v svojej hiši novo sobo in postavi ob najtrdnjejšej steni rakev po konci, tako da ima marsikak Egipčan to izvenredno srečo, videti in kot vrstnike vedno pred očmi imeti svoje sorodnike, ki so davno pred njim živeli. Tako maziljeno truplo (mumija) ostane namreč dolgo časa neizpremenjeno, celó lasje na obrvih in trepalnicah ne izpadejo. V posebne hišne sobe postavljajo Egipčanje začasno tudi take, kojim so mrtvaški sodniki častni pogreb odrekli, pa tudi one, ki so jim za dolgove zastavljeni. Zadnje vrste mrtveci ostanejo ondi, dokler jih bogati potomci ne izrešijo in jim častnega pogreba ne preskrbé. Trupla svojih rajnih za dolgove zastavljati je namreč Egipčanom dovoljeno, a največja sramota zadene tistega, ki jih ne odkupi, kajti njemu samemu se ne dovoli po smrti časten pogreb. Ker ne more Egipčan brez pogrebnih slovesnostij onkraj groba najti blaženega pokoja, je umevno, da se je jako skrbno vsega ogibal, kar bi mu življenje omadeževalo in ga ob častni pogreb spravilo. Tako je bila tedaj gore omenjena mrtvaška sodba, ktere se je bal vsak Egipčan brez izjeme, tudi kralj, večje vrednosti in važnosti za razvoj egipčanskega značaja, kakor dandanes še tako stroge postave in kazni!

Grki. Z Baedekerjem v roci potujejo dandanes potniki po raznih krajih evropskih. Za nas, častiti bralee, ki se bodemo zdaj po starej klassičnej Graeciji premikali, nimá ta knjiga nobene vrednosti. In vendar tudi m^j ne moremo brez knjige shajati, ako hočemo ondotne mrtvaške običaje razumeti. Najimennitnejša knjiga v tem oziru pa so

prastare in vendar vedno mlade pesni Homerove. One so pravo zrcalo vsega grškega življenja, one so neusahljivi vir, iz kterega zajemajo vsi poznejši pesniki, ki so Homerove nazore o življenju in smrti le bolj na široko razpredli, očistili in k večjemu le v malovažnih točkah izpremenili. Kar je bujna domišljija tega divotnega pesnika stvarila, preslo je takoj v narod ter postalo narodna last. Izvor vsem mrtvaškim obredom poznejše dobe imamo tedaj iskati edino le v Homeru!

Homeru sta smrt (*θάνατος*) in spanje dvojčka. Naravno smrt nakloni človeku osoda (*μοῖρα, μόρος*), posilno, nepričakovano pa Kere (*Κήρες*); njih število je nebrojno, nemogoče pa njim uiti. Za kratek čas jim more sicer človek ubežati, ako to ne nasprotuje volji neumrljivih bogov. Posilno smrt odločijo človeku Kere takoj pri rojstvu; v tem oziru se tedaj nekako ujemajo s slovenskimi Rojenicami. V bitvah divjajo in razsajajo smrtonosne Kere v krvavih oblekah z Erido in Kydoimom: zdaj se lotijo vojaka, kterega je smrtni udarec na tla pobil, zdaj zgrabijo še neranjenega, zdaj vlečejo že mrtvega za noge po celem bojišči in se pulijo in trgajo za trupla, kakor navadni vojniki. Če umrje mladeneč ali deklica v cvetu svojega žitja nagle smrti, poslala sta jo jima Apollon ali boginja Artemis, streljajoč s puščicami, ki nikdar svojega cilja ne izgredé. Taka smrt ne boli. Tudi vse kužne bolezni so le nasledek Apollonovih puščic.

O smrti ima sicer naš pesnik vzvišene nazore in jo slavi, če jo je človek storil iz blagega namena: za domovino, ženo, otroke, prijatelje itd. Laertes in Penelopa na pr. prosita celó bogove smrti, izgubivši prvi ženo in sina, druga svojega moža, češ da nima življenje za nju nikakoršne vrednosti več. Priamos se brez strahú izpostavlja smrtni nevarnosti, da dobi od Achilleja truplo ljubljene sina svojega. A z druge strani je Homeru smrt vendar le veliko, dà največje zlo, kar nam pričajo vzlasti besede (Odys. XI. 489 in sl.), ki jih govori Achillej v spodnjem svetu. Pravi namreč, da je rajši zgoraj najnižji hlapec, kakor spodaj vladar mrtvecem. Bivališče umrlih je podzemlje, Hadovo kraljestvo. Hades je neizprosljiv in nespravljev; človeštvo ga črti, ker kliče osorno in brez usmiljenja duše s sveta na svoj dom, od koder ni več vrnitve. Z odvrenim obrazom se mu žrtvujejo črne ovce, in kdor ga kliče, bije z rokama ob zemljo. Homerovi pojmi o spodnjem svetu (*Ἅιδος δόμος, δὲν' Αἴδαο*) so sicer prosti, a vendar nejasni in nedoločeni. On mu je temen kraj sedaj v notranjosti zemeljske, sedaj v skrajnem zapadu onstran Okeana, kamor solčni žarki nikdar ne proderó. V njegovem predvorju začena se travnik *Asfodelos*, kjer bivajo sence umrlih junakov. Ta travnik se razprostira pod zemljo po vsem Hadu. Celó podzemlje obteka *Acheron* = reka bolečin, v katero se izlivata *Pyriphlegethon* (ognjena) in *Kokytos* (= tuleča reka), Stygin iztok. Styx sama mu je zdaj stoječe

močvirje, zdaj reka ves Hades obtekajoča. Pri njenej vodi prisegajo neumrljivi bogovi. Tudi Hadovega psa omenja Homer, a ne daje mu nikakoršnega imena niti posla. Tartaros mu je ječa Titanov, ktere je tjekaj pahnol najvišji bog Zen, premagavši je po dolgem bojevanji za vladarstvo. V poznejšem času pomenja Tartaros spodnji svet sploh; a Homeru nista Tartaros in Hades eno in isto: Hades leži v globini zemeljske, Tartaros pa na skrajnih mejah zemlje in morja in sicer tako globoko pod površino zemeljsko, kakor visoko nebó nad njo stoji. Elysion mu je lepa pokrajina tastran Okeana na zapadni skrajini zemeljske brez deža, snega in mraza; ondi živijo izveličani prosti vseh težav in bolečin. Tjekaj dospó Zenovi ljubljenci, kakor na pr. njegov zet Menelaos, ne da bi morali preje umreti.

V Hadu sploh bivajo umrlih duše (*ψυχαί*); one so sicer breztelesne, a ohranile so si obris prejšnjih svojih trupel. Manjkajo jim „*φρένες*“, to je oživlajoča duševnost, sedež vsega čutjenja, mišljenja in hotenja. Kakor hitro *φρένες* pri smrti poginejo, zamorjeno je v človeku vse duševno žitje in le animalično ostane, kajti duša ne biva v „*φρένες*“ in le duša sama more priti v Hades. Tedaj so duše le sence (*σκιαί, εἰδωλα κατόντων*) brez mesa in kosti, brez vsake moči in človeškega glasú, cvrčeče kakor ptice, brez zavesti, ktera se jim le povrne, če pijejo kri. Homer torej nesmrtnosti duše brez telesa ne pozna. Z ravno navedenimi nazori se sevéda popolnem ne ujema to, kar nam pesnik v 11. spevu svoje Odysseje pripoveduje, namreč, da živé spodaj ljudje v istih opravilih, katerim so bili v življenju privajeni, mišljava, kojo so najbrže še le poznejše dobe rodile in jo v epepejo vrinole.

V obče je spodnji svet zemeljske užitovnosti navajenemu človeku ostuden, žalosten, obupen kraj. Tem hujše pa je ondi njegovo stanje, ako mu truplo ni bilo pokopano. Taka duša ne najde spodaj prej mirú, dokler jej ni storil kdo zadnje te ljubavi, ki je ena prvih najsvetejših dolžnostij nasproti mrtvim. Celó padlemu sovražniku se navadno pokop ne zabrani. Po večjih bitvah in ob času kuge sklene se kratko premirje: vsaka stranka zbere trupla padlih vojakov, umije je in jih vsako zá-se skupno na gromadi sežge. (Od tod, da so v bitvah padle skupno sežigavali, da bi jih ne trebalo sovražniku prepuščati, izvira menda sežigavanje mrtvih na Grškem). Če pa pade kak odličnejši junak, potém so sevéda mrtvaški obredi tudi slovesnejši. Umito truplo se z dišečim oljem mazili, v platnene ovoje zavije in javno izpostavi; na to se začne toževanje po mrtveci, ki je ali naravni izraz bolesti ali pa le prazna ceremonija, vsekdar pa neobhodno potreben „*γέρας κατόντων*“; konečno se truplo na gromadi sežge.

Ginljiv je Homerov popis mrtvaških svečanostij pri padlem Patroklju, iskrenem prijatelji Achillejevem. Po noči se prikaže duša junakova

Achilleju ter ga prosi pogreba, da bi tem hitreje v Hades dospela. Za rana pripeljejo vojaki na Achillejevo povelje drv iz gozda in napravijo gromado. V lepih vrstah korakajóč prinesó slovesno opravljeni Myrmidoncei truplo ter je posipljejo z odstriženimi lasmi svojimi; žalujóč sledi Achillej, z roko podpiraje glavo mrtvega prijatelja. Dospevši do gromade posveti i on svoje lase rajnkemu v žalovalnem govoru. Zdaj se zavije truplo v mast mnogih goved in ovac, ostalo meso z zaklanimi konji in psi vred pa diči gromado, okrog ktere stojé vrči polni olja in medú. Ko so padlemu junaku na čast še 12 ujetih Trojancev usmrtili, zažgó vse vkup, in boreas in cefir netita plamen. Velikanska žrtev mrtvaška gori celo noč in Achillej škropi ogenj z vinom iz zlatih vrčev, neprestano tarnajóč. Sledeče jutro pogasé žrjavico z vinom, kosti Patroklejeve pa skrbno zberó in denejo s pepelom vred v pepelnjak, zavit v dragoceno tkanino, ter ga položé začasno v gomilo na pogorišči, da sprejme pozneje tudi še Achillejeve ostanke. Konečno se vršijo slovesne bojne igre.

Podoben temu je Hektorjev pogreb. Usmrtili tega hrabrega Trojanca ni Achillej celo noč zatisol očíj. Drugo jutro vleče truplo njegovo okrog gomile Patroklejeve in je pusti v prahu ležati; le bog Apollon je varuje oskrumbe. A stari Priamos, Hektorjev oče, podá se vzpodbujan od božanstva v Achillejev šotor, oklene se njegovih kolen in ga milo prosi za truplo svojega sinú. Trdi mož se dá slednjič omečiti in prepusti truplo očetu, vendar ne pozabi preje Patroklejeve duše odpuščenja prositi. Dospevši v Trojo zaukaže stari Priamos truplo svojega sinú slovesno za pogreb prirediti, potém ko so je prebivalci plakaje in žalujé pozdravili. Devet dnij ostane truplo izpostavljeno; med tem se je napravila gromada. Ko je ogenj truplo pokončal, zberó pepel v zlato posodo, ovijejo jo s škrlatnim suknom in položé v rakev, katero krije pokrov iz težkih kamenov; nad njim se napravi gomila. Žalujóči Trojanci pa se zberó pri slovesnej pojedini (= sedmini). Če komu kak sorodnik ali prijatelj na tujem umrje in ni mogoče njegovih kostij dobiti, napravi se mu običajno v spomin časten grob, pozneje *κενοτάφιον* = prazni grob imenovan.

Pesniki poznejše dobe so Homerovo predstavljanje človeškega stanja po smrti v mnogih točkah razširili. Tudi njim je vladar spodnjega sveta Hades, s priimkom Pluton ali pesniško Pluteus (od grške besede *πλοῦτος* = bogastvo), ker biva v zemeljskej globini, iz ktere prihaja človeku rastlinsko in rudninsko bogastvo. Upodabljali so ga s čemernim obrazom in gosto obrastnim čelom; v rokah drži ključ do spodnjega sveta, na strani mu stoji pes Kerberos, ljuti vratar s tremi glavami, kačjim repom in kačjo (= iz kač obstoječo) grivo. Da mogó to zver potolažiti, dajejo mrtvim strdenico na pot. Hadov sel je Hermes, ki sprevaža duše v spodnji svet in se radi tega imenuje *ψυχοποιός*.

S površine zemeljske peljejo v Hades strašna brezdna, kakoršna so na pr. pri Tainaru, v Hermioni, na Kolonu blizu Athen, pri Kumah v Italiji. Število peklenških rek je pomnoženo; tako na pr. se omenja reka z imenom Lethe — reka pozabljenosti, ker pijejo duše iz nje pozabljene vseh posvetnih rečij. Črez Stygino in Acheruzijsko jezero prevaža duše umazani starec Charon, ktereга sta rodila *Ἐρεβος* in *Νύξ* (Tema in Noč). Ker se mu mora za njegovo delo mala prevoznina (*ραῦλον, δαράρα*) plačevati, utakne se vsakemu mrtvecu obolos (= blizu 3 $\frac{3}{4}$ kr.) v usta.

Akoravno se poznejših pesnikov nazori o onem svetu med seboj ne ujemajo popolnem, če so tudi njihovi kakor Homerovi nedoločeni in nedosledni, nekaj skupnega imajo vendar vsi ti plodovi pesniške domišljije, in to je vera, da dobijo vsa človeška dejanja onstran groba svoje zasluženno plačilo. Minos je sodnik mrtvim, na strani mu stoji brat njegov Rhadamanthys z Aiakom in Triptolemom. Pindar imenuje Rhadamantha sodnika v elysejskih poljanah; Platon trdi, da sodi Rhadamanthys Azijate, Aiakos Evropce, Minos pa da odločuje v dvomljivih slučajih. A kakor hitro so jeli mrtve po plačilu in kazni ločiti, morali so jim sevéda tudi posebna mesta odkazovati. In tako jim je postal Tartaros kraj mukepolnih kaznij, Elysion bivališče blaženih izveličanih; tiste pa, ki so na svetu srednjo pot med dobrim in hudobnim hodili, obsodili so, da morajo kot breztelesne sence bloditi po travniku, ki se zove Asfodelos. Pindaru je Elysion blažena dežela na otoku izveličanih, kamor dospéjo le tisti, ki so svoje življenje trikrat na zgornjem in spodnjem svetu čisto končali.

V posebnih slučajih more človek duše umrlih iz spodnjega sveta vzklicati, da mu razodenejo skrivnostne reči. To se izvrši s pomočjo mrtvaških proročišč (*νεχρομαντεία, ψυχρομαντεία, ψυχοπιπτεία*), katerim začetek se dá že v Homeru zasledovati. Pri vrodu v podzemelje žrtvuje namreč Odysseus (Odys. XI. v. 23 in sl.), da bi priklical dušo vedeževalca Teiresija, ki bi mu naj njegovo prihodnost razodela. Kri zaklanih živalij privabi cele trope duš, ktere Odysseus odganja, dokler ni Teiresias pil in mu želje izpolnil. Taka mrtvaška proročišča bila so pozneje na krajih, od koder se je moglo po splošnem mnenju v Hades dospeti, razven že gore omenjenih še pri Kichyru v Thesprotiji in pri Herakleji ob Pontu v Bithyniji. Kljubu takim v obče priznanim proročiščem, ki so se večidel na inkubacijo opirala, opravljali so ta posel vzlasti v Thessaliji tudi glumači na svojo roko, bahajóč se, da znajo rotiti umrlih duše povsodi, ne samo na določenih mestih.

Nevesele grške nazore o smrti sčistili so nekoliko mystični nauki, ki so se razodevali vzlasti pri skrivnostnih svečanostih, male in velike eleusinije imenovanih. Ker se je moral vsak deležnik teh obredov

s prisego zavezati, da bode ves čas svojega življenja molčal o vsem, kar je videl in slišal, ostalo nam je njihovo bistvo do današnjega dne več ali manj — uganjka. Sčistili so verske te nazore nadalje tudi filosofi z različnimi svojimi modrovanji. A reči se sme, da so ostale njihove ideje le last posameznih oseb in da niso nikdar popolnem prešle v kri in meso helenskega naroda. Tudi pozneje, ne samo v Homerovej dobi, je ena prvih in najsvetejših dolžnostij do rajnih slovesen pogreb in skrb za dostojen grob. Bolj krasno in ginljivo pač ni izpolnovanja te dolžnosti nihče opisal, nego največji tragik starega veka: Sofoklej v svojej „Antigoni“. Kdor naleti na nepokopano truplo, vrže hitro vsaj pest zemlje ná-nje. Le hudodelnike, izdajalce in sovražnike svoje domovine prepuščajo roparskim živalim v žir. Ni je bilo dolžnosti na Grškem, ki bi se bila tako vestno in strogo izvrševala, kakor ta. Že stara athenska postava na pr. je velela, da nimajo otroci do takih starišev, ki so je zanemarjali ali k nečistovanju silili, nobenih drugih dolžnostij izpolnovati, izvzemši skrb za njihov pogreb. Kimon se je dal celó v ječo vreči, le da se mu je dovolilo očeta v zaporu umršega častno pokopati.

V Atiki so pogrebne slovesnosti blizu té-le: Umrlemu zatisnejo sorodniki oči in zapró usta; sorodnice umijejo truplo, mazilijo je z lepo dišečim oljem, zavijejo v snažno platno, zaljšajo s trakovi, dičijo s eveticami, posebno s hubadom in je položé na oder (= *xliv*), čegar vznožje mora biti proti vratom obrneno. Nató se prične mrtvaško toževanje, katero oskrbljujejo navadno najete ženske ali moški. Sicer je že Solon skušal vse brezumno tuljenje in pretirano žalovanje s postavo zabraniti, a brez posebnega uspeha. Običajno ostane truplo le en dan po smrti izpostavljeno. Potém vzdignejo sorodniki, v poznejšem času tudi najeti ljudje truplo ter je nesó z odrom vred pred solnčnim vzhodom iz hiše; zaslužne državljane nosijo mladi izbrani državljani. Za raskvijo stopa rodbina in sicer tudi ženske, le da smejo po Solonovem zakonu razven najbližjih sorodnic za pogrebom le ženske iti, ki štejejo nad 60 let. „*Θερραδοί*“ pojó pesni žalostinke in je spremljajo s piščalimi. V Atiki so začetkoma trupla le sežigavali, a pozneje so je jeli tudi pokopavati, kar je čim dalje bolj splošno postajalo. Za ubožne vsaj bilo je to veliko bolj pripravno, ker je dokaj manj stalo. Krsta (truga) je navadno narejena iz žgane ilovice, redkeje iz lesa; v njo polagajo lepoticja, posode za mazila, pa tudi jedi; nad raskvijo se napravi gomila, katero obsejejo z žitom, češ, truplo vračamo materi zemlji, zemlja pa se mora očistiti in še na dalje zemljanom služiti. Krste družbinskih vdov pokopavajo na enem prostoru, polagajóč drugo zraven druge. Pri sežigavanji, ki je bilo pripravno posebno takrat, kedar se je ogromno število trupel nakopičilo, držé se v obče šeg v Homeru popisanih; v pepelnjak položé k človeškim ostankom reči, ki so bile umrlemu drage: vojakom orožje

ženskim toiletne reči, otrokom igrače; v mrtvaškej hiši napravi se sedmina, pri kateri se spoštljivo spominjajo umrlega, ne da bi kaj o njem lagali. Ker smatrajo mrtveca za nečistega, postavi se v mrtvaškej hiši k vratom posoda z blagoslovljeno vodo, po katero gredó v drugo hišo; s to vodo se poskropi vsak, ki gre iz hiše, in po pogrebu se vsi hišni prebivalci v kopeli očistijo ali pa se poslušijo neke „modre“ ženske, ktera opravlja očiščevanje po določenem obredu. Poslej se ne sme rabiti nobena posoda več, ktere so se pri mrličih posluževali. Na otoku Delu, kjer sta se Apollon in Artemis rodila, ni se smel mrtvec niti pokopavati niti sežigati. A ker se niso vselej strogo po tej prepovedi ravnali, trebalo je zemljo večkrat očistiti ter vse grobove zopet odpraviti.

Z ravno opisanimi svečanostmi pa še niso končane vse časti, ki gredó mrtvim (*τὰ ρούμια, τὰ ρουζόμενα, τὰ δίκατα*). Posebne dni, najprej tretjega, potém devetega in slednjič tridesetega po smrti opravljajo se mrtvaške mokre daritve (*χοαί*); daruje se neka zmes, obstoječa iz medú, vina, olja, mleka ali vode; žrtvujejo se pa tudi goveda in ovce. Še le po tridesetem dnevu odložijo z vsemi drugimi znamenji žalovanja tudi žalovalno obleko, ki je črna ali vsaj temna. Vendar ta šega ni povsod enaka. V Sparti na pr. darujejo Demetri in odložé žalovalno obleko 12. dan po smrti. V Argih žrtvujejo 30. dan Hermu in končajo najbrž s tem žalovanje. Na otoku z imenom Keos žalujejo matere po otrocih celo leto, moške pa ne nosijo nikakoršnih zvonanjih znamenj žalosti. V jonskem mestu Gambreji žalujejo po postavi ženske v temnobojnih, vendar ne umazanih oblačilih pet mesecev, moške pa v temnih ali belih štiri mesece.

En del verske dolžnosti do mrtvih je tudi skrb za napravo grobov, ktere so stari Grki s takim veličastvom in lepotičjem krasili, da se je iz te navade posebna arhitektonična vrsta: grobna arhitektonika, razvila. Kljubu vsej krasoti pa smatrajo grobove vendar le za nečiste; radi tega se nahajajo grobovi večjidel (kakor na pr. v Athenah in Sikijonu) daleč zvonaj mesta, in Grki se jih radi ogibljejo. Samo Spartanci imeli so svoje grobove — tako je zahtevala Lykurgova postava — sredi mesta in sicer le iz tega namena, da bi se mladina prirojene smrtne groze odvadila. Na rojstni in smrti dan umrlih obišejejo Grki njihova počivališča ter se jih sploh tudi spominjajo ob posebnih njim posvečenih praznikih. Tak praznik obhajali so na pr. Athenčanje 5. boedromija (ta mesec je obsegal drugo polovico našega septembra in prvo oktobra) ter so ga imenovali „*νεμύσεια*“ ali „*νεκρία*“. Groboskrumbo so šteli povsodi v velik greh.

(Dalje pride.)